

CEZA MUHALEMESİNDE DAVAYA KATILMA*

Akın Boyacı

GİRİŞ

Mağdur kelimesi Arapça “gadr-ğadr” kelimesinden türetilmiş olup, gadre, haksızlığa uğramış kişi anlamındadır. Mağdure kelimesi ise, gadre uğrayanın kadın-kız olması halinde, bunları ifade etmek için kullanılır.¹ Mağdur, hukukta ise “suçtan veya haksız eylemden zarar gören kimse” olarak tanımlanmaktadır.² 1998 tarihli Birleşmiş Milletler Suç ve Yetkinin Kötüye Kullanılması Mağdurlarının Temel Adalet İlkeleri Bildirgesinde ise:

“Mağdurlar üye ülkeler ceza kanunlarında suç olarak belirlenmiş ihmali veya icrai eylemler sonucunda bireysel ya da toplu olarak bedensel, zihinsel ya da duygusal olarak zarar görmüş, ekonomik kayıplara uğramış ya da temel hakları zarar görmüş kişilerdir... mağdur terimi ayrıca doğrudan doğruya mağdur olan kişinin aile bireylerini veya mağdura yardım ederken ya da mağduriyete engel olmağa çalışırken zarara uğrayan kişileri de kapsar.”³ şeklinde tanımlanmıştır. Suçun mağduru, “suç kurbanı” olarak da tanımlanmaktadır.⁴

Toplum, bir toplumbilimi terimi olarak “yaşamlarını sürdürmek, birçok temel çıkarlarını gerçekleştirmek için işbirliği yapan, aynı toprak parçası üzerinde birlikte yaşayan ve ortak bir ekini olan insan kümesi”⁵ şeklinde tanımlanmakta ve kullanılmaktadır. Toplumsal yaşam, bireylerin karşılıklı ilişkilerinde uymakla yükümlü buldukları bir çok kuralın varlığını da zorunlu kılmıştır. Bu kurallardan sapma teşkil eden tavır ve davranışlar ile işlemler ve eylemler, hak sahipleri açısından bazı kayıplara yol açacaktır ki, işte bu kayıplar sebebiyle “mağdur” konumuna düşeceklerdir.

Mağduriyet yaratan eylemlerin pek çoğu, uygarlık düzeyi ile koşut olarak yıllar itibariyle ceza kanunlarında ve ceza usul kanunlarında daha fazla yer bulmaya, bir takım yaptırımlarla karşılanmaya ve nihayet suç olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Nitekim, 2005 yılında yürürlüğe giren yeni ceza mevzuatının oluşturduğu ceza adalet sistemiyle, suç mağdurunun uğradığı zararın karşılanmasına ve hem de muhakemeye etkin katılımının sağlanmasına yönelik esaslı hükümler getirilmiştir.

Suç mağdurlarının uğradıkları zararların giderilmesini amaçlayan ve mağduru muhakemenin aşamalarında obje olmaktan çıkartarak kişileştiren, süjeleştiren, bu yönüyle modern ceza adalet sistemi anlayışıyla hazırlanmış

* Bu makale hakem incelemesinden geçmemiştir.

1 Zekeriya Yılmaz, **Ceza Muhakemesinde Mağdur hakları Davaya Katılma Yargılama Giderleri**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2007, s. 65

2 Ejder Yılmaz, **Hukuk Sözlüğü**, Genişletilmiş 4. Baskı, 1992 Ankara, s.549.

3 Fusun Sokullu-Akinci, **Viktimooloji (Mağdurbilim)**, 2. Bası, 2008 İstanbul, s.4.

4 Nurullah Kunter- Feridun Yenisey- Ayşe Nuhoglu, **Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 15. Bası, İstanbul, Beta Yayınevi, 2006, s.433.

5 Türk Dil Kurumu, **Güncel Türkçe Sözlük**, (Çevrimiçi), <http://tdkterim.gov.tr>, 08 Aralık 2010.

olduğunu değerlendirilen 5237 Sayılı TCK' nda ve 5271 Sayılı CMK' nda "mağdur hakları" ile ilişkili düzenlemeler yapılmıştır.

Mağdur haklarına ilişkin düzenlemeler ceza mevzuatında farklı kanun ve bölümlerde düzenlenmiş olup, ceza muhakemesinin içerisinde de bu düzenlemeler geniş bir yer tutmakta, soruşturma ve kovuşturma evreleri mağdur açısından ayrı ayrı önem taşımaktadır.

Mağdurun davaya katılma hakkı ise, Ceza Muhakemesi Kanunu' nun 233 ve devamı maddelerinde düzenlenmiş olup, çalışmamızda mağdurun davaya katılmasının nasıl sağlanacağı ve katılma kararının mağdurun zararının giderilmesine nasıl katkıda bulunacağı ve mağdura muhakeme esnasında hangi hakları tanyacağı incelenecektir.

I. MAĞDUR HAKLARI KAVRAMI

A.Genel Değerlendirme

Klasik ceza hukuku öğretisinde suçlu-devlet ilişkisi ayrıntılı biçimde analiz edilmiş, devletle mağdur arasında oluşabilecek ilişki ise ihmal edilmiştir. Ceza hukukunda her suçun doğal ve zorunlu mağdurunun devlet olduğu kabul edilerek, suçlu cezalandırıldığında adaletin yerini bulduğu varsayılmış, mağdurun, uğradığı zarar nedeniyle devletle değil, suçluyla arasında hukuki ilişkinin söz konusu olacağı düşünülmüştür.⁶

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, ceza muhakemesinde sanığın yeri ve hakları tartışılmaya başlanmış ve bu konuda hukuki anlamda etkin ilerlemeler kaydedilmiştir. 1960' lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri' nden Avrupa' ya ulaşan, oradan da tüm dünyaya yayılmış olan ve fail eğilimli bir ceza hukuku yaratan resosyalizasyon, yani faili yeniden topluma kazandırma düşüncesinin tek taraflı yaklaşımına tepki olarak artık mağdurun tatmin edilmesi ve mağduriyetinin giderilmesi hususundaki menfaatleri göz önünde bulundurulmaya başlanmıştır. Nitekim son yıllarda büyük ilerleme kaydetmiş olan ve sadece bir bilim dalı olmaktan çıkarak uluslararası bir reform hareketine de dönüşmüş bulunan Viktimoloji' nin doğuşu ve gelişimi, suç politikasını da etkilemiş, bu etki kendisini ülke mevzuatlarında da göstermiştir.⁷

Ancak bu dönemde, Türk Hukuku'nda mağdur aynı ölçüde önemsenmemiştir. Yapılan yasal çalışmalarla, sanık ve mağdur haklarının dengelenmesine, mağdurun uğradığı zararların muhakeme içinde ve dışında faille mağdur arasında uzlaşma olanağı sağlanarak bireysel düzeyde çözülebilmesi için gerekli adımlar atılmasına daha yakın dönemlerde başlanmıştır. Ancak bu yolun, sadece failin ekonomik durumunun iyi olduğu hallerde sonuç vereceği unutulmamalıdır. Suç İşleyen kişilerin profili düşünüldüğünde veya zararın çok yüksek rakamlara ulaştığı durumlarda, yaşam standardı düşük olan ülkelerde bu çözümün istenilen başarıyı sağlamayacağı açıktır. Devlet sosyal hukuk devleti olduğunu anımsayarak bunun gereğini yerine getirmeli, çeşitli fonlar oluşturarak veya özel fonlar oluşturulmasına öncülük ederek sorumluluğu paylaşmalıdır. Bireyin en temel hakkı, devlet tarafından can mal, namus ve şerefine korunmasını isteme ve devletin bu yükümlülüğünü yerine getiremediği hallerde, uğradığı zararların tazmin edilmesinin talep etme hakkıdır.⁸

⁶ Nur Centel, Hamide Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 7.bası, İstanbul, Beta Basım, Kasım 2010, s. 793.

⁷ Veli Özer Özbek, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 1. Bası, Ankara, Seçkin Yayıncılık, Kasım 2006, s. 821.

⁸ Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.793.

Kovuşturma yetkisinin devlete geçmesinden sonra, mağdurun ceza muhakemesinde ikinci plana düşmesi ceza muhakemesinde devletin ve sanığın karşı karşıya gelmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Ceza Muhakemesinde sanığın, devlet gibi muazzam bir güç karşısında, birey olarak bir takım güvencelere ihtiyacı olacağı açıktır. İşte, gerek ceza kanunları ve gerekse ceza muhakemesi kanunları, bu ihtiyaca cevap verebilecek hükümlerle doludur. Bu düşünce biçimi, ceza muhakemesinde birey olarak sanığı ele almış, hukuk devleti kavramı dahi hep sanık etrafında şekillenmiştir. Oysa ceza muhakemesinin ve bunun sonunda verilecek olan cezanın kaynağında mağdurun bulunduğu unutulmuştur. Bu yanılmanın asıl kaynağı, her suçun aslında toplumu rahatsız ettiği, cezalandırma yetkisinin devlette olduğu, asıl mağdurun devlet olduğu ve bu nedenle ceza hukukunun bir kamu hukuku dalı olarak sadece cezalandırma prensibiyle hareket edebileceği telakkisidir. Oysa artık bu düşünce, bugün geçerliliğini yitirmiştir. Zira aslında hukuka aykırı her fiil, ister haksız fiil, isterse suç olsun asıl mağdur fiile maruz kalmış olan KİŞİ' dir. Ceza hukukunun şu veya bu hukuk dalına ait olması bu gerçeği değiştirmez ve onu red hakkı vermez. Gerek ceza hukukunda, gerekse ceza usul hukukunda mağdur esaslı taraflardan birisidir ve her zaman suç ile uğradığı mağduriyetin giderilmesine ihtiyacı vardır. Çoğu zaman, sanığın mahkumiyeti, mağduru tatmin etmekten uzaktır. Gerçekten, önceleri mağdur muhakemede bağımsız, kendine ait bir yeri bulunmayan, muhakemenin gidişatına hiçbir etkisi olmayan, muhakeme için sadece gerçeğin bulunmasında bir obje, muhbir ve şahit kabul ediliyor iken, bugün artık aynı zamanda suç ile maddi manevi zararlara uğramış bir kişidir de. Bu bağlamda devletin cezalandırma yetkisi gözden uzak tutulmаса da en azından mağdurun menfaatlerinin arkasına itilmelidir. O halde ceza muhakemesinde mağdurun menfaatleri de dikkate alınmalıdır.

01 Haziran 2006 tarihinde yürürlüğe giren ceza adalet sisteminin içerisinde, 5271 sayılı CMK' nda, mağdur hakları bakımından esaslı değişiklikler getirilmiş olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, suç mağduru olan kişilerin davaya katılma hakları, avukat yardımından yararlanma hakları, uzlaşma ve hükmün açıklanmasının geriye bırakılması gibi kurumlar içerisinde uğradıkları zararların giderilmiş olması... gibi düzenlemelerle suç mağdurlarının yargılama sürecinde haklarının dengelendiği görülmektedir.

Nitekim, CMK' nun 4'üncü kitap 1'inci kısmı "suçun mağduru ile şikayetçinin hakları" başlığını taşımakta olup bu kısım içerisinde bulunan 233-236'ncı maddeler bu konuya özgülenmiştir. Böylece, yani mağdur haklarının ayrı olarak düzenlenmesi suretiyle şüpheli/sanık ile mağdur arasında bir denge sağlanmış olduğu da görülmektedir⁹.

5271 Sayılı CMK ile suç mağdurlarının hakları iyileştirilmiş olmakla birlikte, "şahsi dava" ve "şahsi hak davası" nın kaldırılmış veya başka bir deyişle düzenlenmemiş olması öğretilde genel olumsuz bir gelişme olarak değerlendirilirken Kunter-Yenisey-Nuhoğlu' na göre ise, şahsi davanın gerekliliğine ilişkin öne sürülen sebepler varit olmayıp, 5237 sayılı TCK ile şahsi davaya yer verilmemesi isabetli olmuştur¹⁰.

⁹ Haluk Çolak-Mustafa Taşkın, **Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi**, 2bs., Ankara, Seçkin Yayın evi, 2007, s.1046.

¹⁰ Kunter-Yenisey-Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 15. Bası, s.188-190.

B. Uluslararası Hukukta Mağdur Haklarıyla İlgili Gelişmeler

1. Avrupa Konseyi Tarafından Yapılan Çalışmalar

a. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesi Hakkında 27 sayılı Tavsiye Kararı

Avrupa Konseyi çerçevesindeki ilk çalışma, 1977 tarihli Avrupa Konseyi'nin "Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesi Hakkında 27 sayılı Tavsiye Kararı" dır. Buna göre suçtan zarar görenin herhangi bir şekilde tazminat alamaması halinde, Devlet, a) Bir suç sonucu bedenen ciddi olarak yaralanan kişiye, b) Böyle bir suç dolayısıyla ölen şahsın bakmakla yükümlü olduğu kimselere, tazminat ödenmesine katkıda bulunmalıdır. Bedensel yaralanmaya yol açan suçlarla ilgili olarak kasten işlenen şiddet suçları dolayısıyla, sanık hakkında kamu adına takibat yapılmasa dahi, mağdur en azından tazminat kapsamına alınmalıdır. İşte, temel ilkelere yer veren bu tavsiye kararına dayanarak yapılan çalışmalar, Şiddet Suçları Mağdurlarının Zararlarının Tazmin Edilmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesini doğurmuştur.¹¹

b. Şiddet Suçları Mağdurlarının Zararlarının Tazmin Edilmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi

Avrupa Konseyi, 24 Kasım 1983 tarihinde adı geçen sözleşmeyi kabul etmiştir. Türkiye ise, 24 Nisan 1985 yılında sözleşmeye imza koymuştur.

(1) Sözleşmenin Amacı

Sözleşmenin amacı, "Konseye üye ülkeler arasında daha sıkı işbirliği sağlamak, hakkaniyet ve sosyal dayanışma nedenleriyle kasten işlenen şiddet suçu mağdurlarının kişilik durumları ile vücut ya da sağlıkları veyahutta böyle suçların akabinde ölen mağdurların bakmakla yükümlü oldukları kişilerin durumuyla ilgilenmek, bu tür suçların işlendiği ülke üzerindeki devlet tarafından bir zarar tazmin rejimi kurmak, özellikle failin meçhul olduğu veya ödeme gücünün bulunmadığı hallerde, bu alanda asgari normlar kurmak" olarak açıklanmıştır.¹²

(2) Sözleşmenin Uygulama Koşul ve Sınırları

Sözleşmenin uygulanması, belli koşul ve sınırlar ile mümkündür. Bunları sınıflandıracak olursak, konu bakımından, sözleşme, bütün suçları kapsamaz, ancak şiddet suçlarından mağdur olan kişilerin zararlarının giderilmesi bakımından uygulama alanı bulabilir. Kişi bakımından, bunlar, doğrudan suçtan kaynaklanan vücuduna ya da sağlığına yönelik ciddi zarara maruz kalanlar ya da bu tür suçlar sonucu ölen kişinin bakmakla yükümlü olduğu kişilerdir. İlgili devlet, bu iki gruba giren kişilerin zararlarının tazminini, zararın başka kaynaklardan tazmin edilememesi koşuluna bağlamıştır. Ancak, söz konusu tazminatın verilmesi, failin kovuşturulması ya da cezalandırılmasına bağlı değildir. Diğer bir deyimle, fail kovuşturulmasa veya cezalandırılmasa da ilgili kişilerin zararları tazmin edilecektir. Öte yandan, söz konusu bu kişilerin sözleşmeye taraf olan devlet vatandaşlarından ya da suçun işlendiği ülkede daimi olarak ikamet eden Avrupa Konseyi'ne üye bir devletin vatandaşı olması gerekir.¹³

(3) Tazmin ile Sorumlu Olanlar Bakımından

Tazminat, suçun işlendiği ülkenin devleti tarafından verilir. Diğer yandan, mükerrer tazminatın önlenmesi amacıyla, devlet veya yetkili makam suç-

¹¹ Özbek, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.834.

¹² Özbek, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.835.

¹³ A.e.

ludan, sosyal güvenlik kuruluşundan, bir sigortadan veya başka herhangi bir kaynaktan ödenmiş olan kısmı tazmin edilen kişiden isteyebilir, ya da tazminat ödenen kişinin haklarına halef olabilir.

(4) Tazminat Bakımından

Tazminat, maruz kalınan zarar bakımından şu unsurları içerir:

Gelir kaybı,

Tıbbi Masraflar,

Hastane Masrafları,

Cenaze Masrafları,

Bakılmakla Yükümlü Olunanların Nafaka Kaybı,

Öte yandan, tazminat rejimi, gerektiğinde tazminatın tamamı veya belli unsurları için tazminat verilmeyecek bir alt veya üst sınır belirleyebilir. Yine, davaların açılması için bir süre belirleyebilir. Sözleşme, tazminatın miktarını davacının mali durumuna bağlamış olup, mali durumu dikkate alınarak azaltılabilir, arttırılabileceğini öngörmüştür. Gerçekten tazminat, mağdurun veya davacının (burada ölüm halinde mağdurun bakmakla yükümlü olduğu kişiler kastedilmiştir) suç öncesi, suç esnasında veya suçtan sonraki davranışı nedeniyle veyahut sebep olunan zararlar (ölüm veya yaralama) bağlantılı olarak, mağdur veya davacı organize suçluluk içindeyse veya kendisini şiddet suçlarına hasretmiş bir teşkilatın üyesi ise, tamamen veya kısmen kamu düzenine aykırı düşecek ya da adalet duygusunu rencide edecekse indirilebilir veya tamamen kaldırılabilir.¹⁴

c. 28 Haziran 1985 Tarihli Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdurun Hukuki Durumunun İyileştirilmesine İlişkin 11 Sayılı Tavsiye Kararı

Adı geçen karar Avrupa Konseyine üye devletlere bazı kurallarda birleşmeyi önermektedir. Bu kurallar şöyle sıralanabilir:

(1) Polis Bakımından

Polis memurları kendilerine başvuran mağdurlarla ilgilenirken sempatik, yapıcı ve rahatlatıcı davranacak şekilde eğitilmelidir, mağdura ilave manevi zararlar verecek şekilde davranmamalıdır. Polis memurları, mağdurlara maddi, tıbbi ve psikolojik yönden yardım elde edebileceği resmi ve özel kurumlar hakkında bilgi vermelidir. Ayrıca mağdur, mağduriyetinin giderilmesine ilişkin olarak faille ve devlete karşı ileri sürebileceği hangi haklara ve yetkilere sahip olduğu konusunda bilgilendirilmelidir. Polis, soruşturma sonucu hakkında mağdura bilgi vermelidir. Polisin fiille ilgili olarak soruşturma makamlarına sunmak üzere hazırladıkları dosyada, mağdurun uğradığı zarar ve kayıplar konusundaki bilgiler mümkün olduğunca açık ve tam olmalıdır.¹⁵

(2) Soruşturma Bakımından

Savcılık, fail hakkında dava açıp açmama konusundaki kararını, failin mağduriyeti giderip gidermediğini göz önünde bulundurmak suretiyle vermelidir. Mağdura, istemediğini belirtmediği sürece, soruşturmaya ilişkin nihai karar bildirilmelidir.

(3) Mağdur Bakımından

Mağdur muhakemenin tüm safhalarında kendi kişisel konumu, hakları ve onuru ihlal edilmeksizin soruşturulmalıdır. Mağdurun hakları ve onuru ze-

¹⁴ Özbek, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.835-836.

¹⁵ Özbek, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.836.

delenmemelidir. Şayet, mağdur bir çocuk ve/veya zihinsel özürlü bir kişi ise mümkün ve uygun olduğu sürece veli, vasi veya onlara bakmakla yükümlü olanların huzurunda sorgulanmalıdır. Böylece, mağdurun ceza muhakemesi ile ikinci bir kere daha mağdur edilmesi ve yine ilave psikolojik zararlara uğraması önlenmeye çalışılmaktadır.

(4) Muhakeme Bakımından

Mağdur, muhakemenin tüm safhaları hakkında tam ve eksiksiz bir şekilde bilgilendirilmelidir. Buna göre mağdura, duruşma tarihi ve yeri, tazminat alabilme imkanları ve muhakemenin sonucu hakkında bilgi verilmelidir. Bir ceza mahkemesinin, suçlunun mağdura tazminat ödemesi konusunda karar verebilmesi mümkün olabilmelidir. Bu bağlamda, böyle bir olasılığı engelleyen mevcut sınırlamalar ve teknik sorunlar aşılanmalıdır. Mevzuat, tazminata bizzat bir ceza ya da cezaya ek olarak verilecek ceza niteliğinde bir yaptırım olarak yer vermelidir. Mağdurun suç nedeniyle uğradığı tüm zararlar ve kayıplara ilişkin gerekli tüm bilgiler, cezanın verilmesi sırasında gerekilebileceği için, mahkemeye sunulmalıdır. Bunun için, mağdurun tazminat ihtiyacı ve suçlu tarafından ödenen tazminat veya suçlunu bu yönde gösterdiği samimi gayret göz önünde bulundurulmalıdır. Öte yandan, erteleme ya da şartla salıverme kararının verilebileceği davalarda mağduriyetin giderilmesine daha büyük bir önem verilmelidir. Yani mağduriyetin giderilmesi erteleme ya da şartla salıvermede bir koşul olarak rol oynayabilir. Şayet fail, mağduriyeti gidermeye hazırsa, bu imkan ona verilmelidir. Böylece faile, yeniden topluma kazandırılması imkanı verilmiş olacaktır. Özgürlüğü bağlayıcı cezaya, başkaca hiçbir olanak yoksa, ancak son çare olarak hükmedilmelidir.¹⁶

(5) Uygulama Bakımından

Tazminat bir ceza niteliği taşıyorsa, para cezaları ile aynı şekilde tahsil edilmeli ve diğer maddi yaptırımlar karşısında önceliğe sahip olmalıdır. Failin ödemede bulunabilmesine, mümkün olduğunca çok yardım edilmelidir.

(6) Mağdurun Kişiliğinin Korunması

Gerek hazırlık soruşturması ve gerekse kovuşturma sırasında mağdurun özel hayatının gizliliğine ve onurunun korunmasına dikkat edilmelidir. Suçun türü, mağdurun kişisel durumu ve güvenliği gerekli kılıyorsa, gerek duruşma sırasında çekim yapılması, gerekse şahsi bilgiler hakkında açıklamada bulunulması sınırlandırılmalıdır. Mağdurun ismi gizli tutulmalıdır. Nihayet, durumun gerektirdiği hallerde ve özellikle örgütlü suç söz konusu olduğunda, mağdur ve ailesine failin yönelteceği tehdit ve misilleme olasılığına karşı, etkin bir koruma sağlanmalıdır.

Bütün bu öneriler yanında, üye devletlere mevzuatlarında arabuluculuk ve uzlaştırma (barıştirma) konularına ilişkin düzenlemeler yapmaları da önerilmektedir.

d.17 Eylül 1987 tarihli Mağdura Yardım Edilmesi ve Mağduriyetin Önlenmesi Hakkında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 21 Sayılı Kararı¹⁷

Adı geçen karar, üye devlet hükümetlerine aşağıdaki önlemleri almasını tavsiye etmiştir.

- Mağduru koruma programları ve bu konuda yapılacak araştırmaları desteklemek,

¹⁶ Özbek, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.837.

¹⁷ Yılmaz, **Ceza Muhakemesinde Mağdur hakları Davaya Katılma Yargılama Giderleri**, s.32.

- Mağdurun korunması ve ihtiyaçları hakkında kamuoyunu bilinçlendirmek, mesela tartışmalar düzenlemek,
- Mağdura yardım edebilecek kamu ve özel hizmetleri tanımlamak,
- Özellikle savunmasız durumda olan mağdur ve aileleri için faile karşı koruma; tıbbi, psikolojik, sosyal ve maddi yardım sağlamak; daha ileri boyutta bir mağduriyeti önlemek için öneriler getirmek; hakları konusunda bilgilendirmek; hukuki yardım sağlamak; gördüğü zararları etkin bir şekilde tazmin edebilmek hususlarında kolaylıklar sağlamak,
- Gerekirse eğitim, özel hizmetler, idari ve teknik yardım sağlamak,
- Genel tıbbi ve sosyal hizmetleri arttırmak; personeli eğitmek gibi,
- Mağdur hakkında rızaları dışında üçüncü kişilere bilgi verilmesini engellemek,
- Gerekli görüldüğünde mağdurun çıkarlarını geliştiren ulusal örgütleri desteklemek,
- Mağdurun daha fazla zarar görmesini önleyici tedbirler almak, korku ve güvensizliği engellemek,
- Sigortaları mağdurların ihtiyaçlarına göre daha etkin hale getirmenin yollarını araştırmak,
- Fail ve mağdur arasındaki barışmayı sağlamaya ilişkin projeleri teşvik etmek ve sonuçlarını değerlendirmek,

e. 19 ncu Avrupa Konseyi Kriminoloji Konferansı

26-29 Kasım 1990 tarihinde Strasbourg’da düzenlenen “Yeni Sosyal Stratejiler ve Ceza Adalet Sistemi” konulu 19 ncu Avrupa Konseyi Kriminoloji Kongresi’nde benimsenen sonuç ve tavsiyeler arasında, suçtan doğan mağduriyetin giderilmesine ilişkin hususların da bulunduğu görülür. Buna göre “ceza adaleti sistemine iş akışını sınırlamak üzere hukuki ve yapısal tedbirler kadar, ihtilafları halledici cezai olmayan vasıta ve tedbirlere de başvurulmalıdır.” Bu bağlamda sisteme iş akışını “durdurabilme fırsatları (örneğin mağdurun muvafakati ile kolluğa takibatı sona erdirmek için takdir yetkisinin) verilmesi daha sıkça, daha kolaylıkla başvurulabilen türden olmalıdır. Ceza hukuku uygulamasına yönelik alternatifler, insani değer ve normları yansıtmalı”dır. Tecrübeler çoğu davada mağdura yapılan ve ceza niteliğini taşımayan “uzlaşma”nın, mağdurun ihtiyaçlarını daha iyi tatmin ettiğini göstermiştir. Bu hallerde, ceza hukukunun müdahalesi gereksiz görülür. Mağdurun zararını gidermesi için neler yapılabileceği, ne tür seçeneklerin bulunduğu duyurulmalı, öncelikle mağdurun manevi gereksinimleri giderilmelidir. Suç vasıtasıyla doğan ihtilafları çözümlenecek ceza niteliğinde bulunmayan olanaklar yaratılmalıdır. Bu olanaklar, gayri resmi usuller biçiminde olacağından ve bunlar da belirli riskleri beraberinde getireceğinden mağdur ve sanık/veya mahkumun haklarını koruyucu şekilde formüle edilmeli, saydam olmalı, zorlama ve baskı en alt düzeye çekilmelidir. Avrupa Konseyine üye devletlerin pek çoğunda, kırk yıllık süre içinde ceza hukuku gerilemiştir. İşte bu anlamda, ceza hukukundan boşalan alanın, ceza adaleti dışında bir takım tedbir ve müesseselerle, ancak dengeli bir şekilde doldurulması yaklaşımı benimsenmiştir.¹⁸

¹⁸ Özbek, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.838-839.

2. Birleşmiş Milletler Tarafından Yapılan Çalışma: 29 Kasım 1985 Tarihli Birleşmiş Milletler Deklarasyonu

26 Ağustos-6 Eylül 1985 tarihleri arasında gerçekleştirilen ve “Suçların Önlenmesi Ve Suçluların Tedavisini” konu alan Birleşmiş Milletler 7. Kongresi bir deklarasyonla kapanmıştır. Buna “Mağdurların Magna Carta’ sı” da denir. Adı geçen deklarasyon mağdurların dört temel hakkına dikkat çeker.

Ceza muhakemesinde adli işlem hakkı

Meydana gelen zararlı durumun eski hale iadesi hakkı,

Meydana gelen zararın tazmini hakkı,

Yardım ve uygun tedavi hakkı.

Buradaki tazminden maksat, mağduriyetin fail tarafından giderilmesidir. Birleşmiş Milletler Deklarasyonu, burada üye devletlere, diğer geleneksel yaptırımların kullanılması yanında, eski halin iadesi olanağını araştırma yükümlülüğü vermektedir. Ceza muhakemesinin başlıca amacı, mağduriyetin giderilmesi olmalıdır. Bu mağduriyet sadece maddi değil, manevi zararları da içerir. Tazmin hakkı ise, mağdura kamusal, özel, devlete ait, ve yerel fonlardan finansal olarak yardım edilmesini içerir. Ayrıca deklarasyon, mağdura saygı ve şefkatle davranılması gerektiğini vurgular. Mağdura, ceza muhakemesi süresince hukuki yardım ve diğer koruma sunulmalı, muhakemenin akışı hakkında bilgi verilmelidir. Tüm bu söylenenler, mağdura adil olarak davranmak bakımından büyük anlama sahiptir. Yine Birleşmiş Milletler 7. Kongresinde mağdurların ceza muhakemesine aktif olarak katılması hususunda eksiklikler olduğu konusu da tartışılmıştır.

C. Mağdur İle Şikayetçinin Sujeliği

Yukarıda açıklandığı üzere, tüm dikkatini faile çevirmiş ve mağduru arka plana atmış olan, odaklı ceza hukuku anlayışı, artık terk edilmeye başlanmıştır. Günümüzde, artık her suçun mağdurların “Devlet” olduğu anlayışı terk edilmekte ve suçun asıl mağdurların o suça maruz kalmış olan kişi olduğu kabul edilmektedir. Hatta devlet dahil, tüzel kişilerin suçun mağduru olamayacağı, ancak gerçek kişilerin “mağdur” olabileceği savunulmaktadır.

Mağdur, “suçun neticelerinden doğrudan etkilenmiş olan kişi, yani suçtan doğrudan doğruya zarar gören” iken, suçtan zarar gören, “işlendiği iddia edilen fiil ile, bir hakkı, hukuki bir menfaati veya hukuken korunan bir yararı ihlal edilmiş olan kişi, yani suçtan dolaylı olarak zarar gören” dir. Görüldüğü üzere, “mağdur” kavramı, “suçtan zarar gören,” kavramına göre daha dar kapsamlıdır.¹⁹

Aslında, suçtan zarar gören kavramı çeşitli kanunlarda yer almasına rağmen tarif edilmiş değildir. Bu nedenle, söz konusu kavramın anlamını saptama işlemi öğretiyeye ve içtihada kalmıştır. Suçtan zarar gören kavramının kullanıldığı yere göre anlamının da değişiklik arz edeceği, genişleyip daralabileceği söylenmiştir. Gerçekten, hakim tarafsızlığı söz konusu olduğunda veya keyfiliği önlemek suretiyle “hukuk devleti ilkesini” gerçekleştirmek ve kovuşturma mecburiyeti ilkesini denetlemek için kabul edilmiş bulunan kovuşturma davasında (CMK m.173) bu kavramın anlamının geniş, buna karşılık, şikayet söz konusu olduğunda dar anlaşılması gerektiği söylenmiştir. Suçtan doğrudan

¹⁹ Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.802.

zarar görme “dar”, dolayısıyla zarar görme ise “geniş” anlamıyla suçtan zarar görmeyi ifade eder.²⁰

Burada geçen doğrudan doğruya veya dolayısıyla zarar görme konularında öğretide yazarlar, esas olarak, bazen CMK’na alınmayan şahsi dava, bazen kamu davasına müdahale, bazen şikayet, bazen kovuşturma davası, bazen hakimın tarafsızlığı, bazen de ceza hukukunda mağdur sebebiyle görüş beyan etmişlerdir.²¹

Bir görüşe göre, suçtan zarar gören olmak için, suçtan doğrudan doğruya zarar gören, bir başka ifade ile suçun maddi unsurunun etkilediği hakkın sahibi olmak gereklidir. Yaralama suçunda, suçtan zarar gören kişi, beden bütünlüğü veya sağlığı bu suçtan etkilenen kişidir. Tehdit suçunda, suçtan zarar gören kişi bu suçtan psikolojik dengesi etkilenen kişidir. Hakaret suçunda suçtan zarar gören kişi, bu suçtan dolayı halk arasında saygınlığı, itibarı zedelenen kişidir. Bu sayılanlar suçtan doğrudan doğruya zarar görmüş kişilerdir. Buna karşılık, babasına küfredildiği için, oğul bu fiilden üzölmüş, utanmış olabilir, burada doğrudan doğruya hakkı ihlal edilen babadır, oğul dolayısıyla zarar gören durumundadır. Başka bir görüşe göre, suç ile korunan hukuksal yararın zedelenmesi “dar” anlamda suçtan zarar göreni ifade eder. Buna göre suçtan zarar gören kimse terimi, belirli bir suç tarafından zarara veya tehlikeye uğratılan hak ve yararın sahibini belirtir. Suçun mağdurunu, suç konusu ile karıştırmamak gerekir. Gerçekten, suç teşkil eden fiile ilişkin hak veya yarardan zarar gören ile bu hak veya yararın sahibi aynı kimse ise, suçun konusu ile mağdurun birleştiği görülür. Örneğin, yaralama suçunda durum böyledir. Fakat bazı hallerde suçun konusunu oluşturan kişi ile ihlal edilen hak veya menfaatin sahibi olan kişi farklı olur.²²

Suçun mağduru ile suçtan zarar gören kimse arasında da fark vardır. Belirli bir suçtan, onun mağdurundan başka, bir diğer kimse de hukuken korunan bir hakkının ihlali dolayısıyla zarara uğramış olabilir ve bu zararın tazminini istemek hakkı da doğabilir.

Örneğin kasten öldürme suçunda, suçun mağduru ölen kimsedir, zira yaşama hak ve yararının sahibi odur. Bununla birlikte, ölen kimsenin akraba veya mirasçuları da hukuken korunan bir zarara uğrarlar. Bunlar suçun mağduru değiller ise de suçtan zarar gören kimselerdir.²³

CMK’ nun 233 ve sonraki maddelerinde de suçun mağduru, şikayetçisi, malen sorumlu olan ve katılanın yetki ve hakları yeni bir kitap (Dördüncü Kitap) halinde düzenlenmiştir.

Suçun mağduru yukarıdaki biçimde açıklanırken, kanunda sözü edilen şikayetçi ise, re’ sen kovuşturulan suçlar dahil, mağduru veya suçtan zarar göreni olduğu bir suçu devletin soruşturma ve kovuşturma makamlarına duyan kişi olarak anlaşılmalıdır. Şikayetçi kelimesini dar anlamda anlayıp sadece soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı olan suçlarla sınırlı tutmak CMK 234 ile tanınan birçok hakkı şikayetçiden alma sonucunu doğurabilir.²⁴

Malen sorumlu ise kendisi görölmekte olan davada suje sıfatı taşımakla birlikte, verilecek karardan yapacağı ödemelerle, yani malı ile sorumlu

²⁰ Bahri Öztürk-M.Ruhan Erdem, **Uygulamalı Yeni Ceza Muhakemesi Hukuku**, 12. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2008, s.314.

²¹ **A.e.**

²² Öztürk- Erdem, **Uygulamalı Yeni Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.315.

²³ Öztürk- Erdem, **Uygulamalı Yeni Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.315.

²⁴ Nurullah Kunter, Feridun Yenisey, Ayşe Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 18. Baskı, İstanbul, Beta Basım, Ekim 2010, s.373.

olabilecek kişilerdir. Kanunda dördüncü kitap başlığında adı geçen malen sorumlu kavramının açıklığa kavuşturulmaması olması ilginçtir.²⁵

Suç mağduru ile şikayetçinin, dosyayı incelemek, avukat olan bir vekilin hukuki yardımından yararlanmak gibi, özel muhakeme hukuku hakları vardır. Kanun mağdur ve şikayetçinin dinlenmesini zorunlu hale getirmiştir. Soruşturma evresinde Cumhuriyet Savcısının mağdur veya şikayetçiyi dinlemeden iddianame düzenlemesi, kıyasen iddianamenin iadesi sebebi sayılmalıdır.

Kovuşturma evresinde mağdurun, duruşmadan haberdar edilme, kamu davasına katılma, tutanaklardan örnek isteme, tanık davet ettirme, baro tarafından vekil tayinini isteme ve davaya katılmış olma koşulu ile, davayı sonuçlandıran kararlara karşı kanun yollarına başvurma hakları vardır.

Bu hakların hepsi mağdurun haklarının korunması ve uğradığı zararın giderilmesi bakımından önem arz etmekle birlikte, davaya katılma hakkı, davayı sonuçlanıncaya kadar takip etme ve davanın bir sujesi olma imkanı tanınması açısından ayrıca önemlidir.

II. DAVAYA KATILMA

A. Genel Olarak

CMK' nun 234- (1) b. (2)'nci maddesinde, mağdur ve şikayetçinin kovuşturma evresinde "Kamu davasına katılma" hakkı düzenlenmiştir²⁶. Kamu davasına katılma, açılmış bulunan bir kamu davasına, savcının yanında yer alarak bazı hak ve yükümlülükleri üstlenmek amacıyla etkiye bulunmak demektir. Katılan savcının yanında yer almakta ve onun bazı yetkilerini kullanabilmekteyse de, ondan bağımsız olduğunda tereddüt yoktur. Katılan, devletin iddia makamının işgal edildiği hallerde ferdi iddia makamında yer alabilir. Bu itibarla, makam dolayısı ile sujedir. Ancak, katılan aynı zamanda suçtan zarar gören fert tarafıdır. Bu bakımdan da şahıs itibariyle sujedir.²⁷

Kanunumuz, mağdur, suçtan zarar gören, gerçek ve tüzel kişiler ile malen sorumlu olanların katılma hakkı olduğunu belirlemiştir. Ancak davaya katılmak için bu nitelikler yeterli olmayıp, ayrıca zarar gören fert ehliyetini de haiz bulunmak gerekir. Bu kimseler kovuşturma evresinin her aşamasında hüküm verilinceye kadar şikayetçi olduklarını bildirerek kamu davasına katılabilirler. (CMK md.237). Duruşma hazırlığı devresinde de katılma talebinde bulunulabilir. Soruşturma evresinde ise katılma mümkün değildir. Suçtan zarar gören veya şikayetçi bu evrede ancak kendilerine tanınan diğer haklardan yararlanabilirler.

Süren bir davanın celsesinde, şikayetçi olduğunu söyleyip, duruşma gününü bildiği halde davayı takip etmeyen, usulüne uygun şekilde davaya katılma dilekçesi vermeyen ve 5271 sayılı CMK' nun yürürlüğe girmesinden sonra da duruşmalara da gelip şikayetçi olduğunu söylemeyen ve davaya katılma yönünden beyanda bulunmayan şikayetçilerin yokluğunda davaya katılmalarına karar verilmesi yasaya aykırıdır.²⁸

²⁵ **A.e.**

²⁶ "... Şahsi davacının reşit kızı Cemile'ye yönelik sövme eyleminden dolayı şikayet hakkı bulunmadığından dava açamayacağı ve suçtan doğrudan doğruya zarar gören Cemile'nin şikayetinin bulunmadığı gözetilerek davanın düşürülmesine karar verilmesi gerekir ..." (Yrg.CGK., T.12.12.2006, E.2006/2-273, K.2006/295).

²⁷ Kunter-Yenisey-Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 18. Baskı, s.375.

²⁸ Yargıtay 11.C.D., 16.12.2008, 16542-13402 E.K.

Kanun yolu muhakemesinde davaya katılma isteğinde bulunulamaz. Ancak, ilk derece mahkemesinde ileri sürülüp, reddolunan veya karara bağlanmayan katılma istekleri, kanun yolu başvurusunda açıkça belirtilmişse incelenip karara bağlanır. (CMK m.237/2)²⁹

Katılma talebi içeren dilekçe hakkında karar verilmemiş olması temyiz kanun yolunda hükmün bozulmasını gerektirir. Maktulün eşinin dilekçe ile yaşları küçük olan müşterek çocukları Melisa ve Güldeniz adına da velayeten katılma talebinde bulunduğu halde, bu konuda olumlu veya olumsuz karar verilmemesi yasaya aykırıdır.³⁰

CMK' nun 237 nci maddesine göre, gerçek veya tüzel kişinin kamu davasına katılabilmesi için öncelikle ceza kovuşturması yapılabilecek bir suç bulunması gereklidir.

Yargıtay, içtihatlarında suçtan zarar görenin katılma talebinin kabulü için, o kimsenin soruşturma evresinde şikayetçi olmasını aramaktadır. Şüphesiz Yargıtay' ın bu içtihadında sözü edilen şikayet geniş anlamda kullanılmış olup, re' sen kovuşturulan suçlarla da ilgilinin şikayet iradesini açıkça veya zımnen açıklaması anlamında kullanılmaktadır. Bu şikayetçi olma koşulu, suçtan zarar görenin şikayetçi olması veya ihbar etmesi, şikayet olanağını bulduğunda veya kendisine sorulduğunda sanığın cezalandırılması iradesini açıklamasıdır. Hiç ihbar veya şikayet olanağı bulmamış bir kimse, dava açıldıktan sonra suçtan haberdar olmuş ve katılma isteminde bulunmuşsa, uygulamada bu takdirde de katılma istemi kabul edilir.³¹

Yargıtay' a göre, suçtan doğrudan zarar görenin katılma talebinin reddi hukuka aykırıdır.

Yakınanın görevliye sövme suçundan zarar görmesi olasılığına karşı katılma isteğinin kabul edilmesi gerekirken bu isteği, , ilk derece mahkemesince karara bağlanmamış ise de, kanun yolu başvurusunda temyiz dilekçesinde açıkça belirtilmesi karşısında, kamu davasına katılan avukatların katılan vekilleri olarak kabulüne karar verilmesi gerekir. Keza, katılma konusunda hazır olan sanığın görüşü alınmadan ve okul müdürü olan kişinin TCK' nun "kişilere karşı suçlar" başlıklı ikinci kısmında düzenlenen eylemlerden ne şekilde zarar gördüğü açıklanmadan katılma kararı verilerek CMK 238' e muhalefet edilmesi isabetsizdir.

Soruşturma aşamasında, şikayetçi olmayan mağdurun babasının kovuşturma aşamasında şikayetçi olarak davaya katılmasında Yargıtay' a göre bir engel bulunmamaktadır.

Ancak, şikayetinden vazgeçen yakınanın, diğer celsede müdahilliğine karar verilmesi hukuka aykırıdır. Müştekinin hazırlık aşamasında sanıktan şikayetçi olmaması yargılama aşamasında davaya katılmasına engel teşkil etmez.

Yargıtaya göre, uyuşturucu veya uyarıcı madde verilmesinden dolayı zarar gören kişiler kamunun sağlığına yönelik olarak açılan ceza davalarına mağdur veya suçtan zarar gören olarak katılamazlar. Mahkeme yasaya aykırı olarak katılma kararı verse dahi bu karar katılana temyiz hakkı vermez. Bu kişiler ancak uyuşturucu veya uyarıcı maddeden yaralama suçlamasından dolayı açılan davalara katılabilirler.³²

²⁹ Yener Ünver-Hakan Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 3. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2010, s.688.

³⁰ Yargıtay 1.C.D., 10.06.2008, 308-4878 E.K.

³¹ Ünver-Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.688.

³² Yargıtay 10.C.D., 26.02.2008, 8169-3249 E.K.

Kamu davasına katılan Cumhuriyet Savcısının yetkilerine sahiptir; ancak, farklı olarak hazır bulunmadığı duruşmalarda kendisini temsil de ettiremeyebilir, ancak bu duruşmada verilen kararlar katılana bildirilir³³.

B. Katılma Usulü

Mağdur ve şikayetçinin duruşmadan haberdar edilme hakları vardır. (CMK 234/1-b). Mağdur, şikayetçi veya vekilinin, dilekçelerinde veya tutanağa geçirilmiş olan beyanlarında gösterdikleri adresleri tebligata esas alınır. Bu adrese gönderilen çağrıya rağmen gelmeyen kimseye, yeniden tebligatta bulunmaz, adresi de araştırılmak zorunda değildir. (CMK m.235)³⁴

Bu hükümler, kamu davasına katılma hakkının kullanılmasının sağlanması açısından önemlidir. Çünkü katılma, kamu davasının açılmasından sonra mahkemeye dilekçe verilmesi veya katılma istemini içeren sözlü başvurunun duruşma tutanağına geçirilmesi suretiyle olur. Suçtan zarar gören veya mağdur, duruşmada failin cezalandırılmasını içeren, ancak davaya katılma isteğini açıkça ortaya koymayan ifadeler kullanırsa, mahkeme başkanı veya hakim, bu kişiye katılmak isteyip istemediğini sorar (CMK m.238). Mağdur ve şikayetçinin haklarını öğrenme hakkı vardır. Duruşmaya çağrılan mağdur ve şikayetçiye, davaya katılma hakları, mahkeme başkanı veya hakim tarafından dinlenmeden önce hatırlatılmalıdır.³⁵

Kamu davasına katılma hakkı olan kişiler, şikayetçi olduklarını belirterek kamu davasına katılabilirler. Davaya katılma talep eden kişinin, güvence veya başka isimle her hangi bir ücret yatırması söz konusu değildir.³⁶

Re'sen takip edilen, bir başka anlatımla soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı olmayan suçların kovuşturulması aşamasında da davaya katılma mümkün olmalıdır. CMK 234' de mağdurun ve şikayetçinin kamu davasına katılma hakkından söz edilerek, şikayetçi olması mümkün bulunmayan, yani re'sen soruşturulan ve kovuşturulan suçların mağduruna da kamu davasına katılma hakkı tanınmıştır. O halde, re'sen takip edilen suçlarda mağdur, şikayetçi olduğunu söyleyerek değil, failin cezalandırılması arzusunu dile getirerek kamu davasına katılabilecektir. Şikayetçi olduğunu belirtme açıklamasının, failin cezalandırılması arzusunun dile getirilmesi şeklinde anlaşılması gerekir.³⁷

Duruşma sırasında şikayeti belirten ifade üzerine suçtan zarar görenden davaya katılmak isteyip istemediği sorulur. Bu hususun sorulmaması bozma sebebi teşkil edebilir.

Yargıtay bir kararında, katılma isteğinin bir dava açma isteği olduğundan, tek taraflı irade beyanıyla gerçekleştirilebileceğini ve belli bir formülün bulunmadığını belirtmiştir. Suçtan zarar görenin duruşmaya vekaletnamesi bulunan avukat göndermesi, katılma isteğini açıkça gösterdiğinden, verilmiş olan katılma kararının istek bulunmadığı gerekçesiyle, geçersiz sayılmaması gerekir. Örneğin, şikayetçi vekili tarafından nedenleri duruşmada açıklanarak, mahkemeye verilen soruşturmanın genişletilmesi talebini içeren dilekçe, davaya katılma dilekçesi olarak değerlendirilmelidir.³⁸

³³ Kunter-Yenisey-Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 18. Baskı, s.377.

³⁴ Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.807.

³⁵ Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.807.

³⁶ **A.e.**, s.808.

³⁷ **A.e.**, s.808.

³⁸ **A.e.**

Yargıtay' a göre, katılma talebinin varlığının kabulü için hak sahiplerinin davayı takip iradelerini açığa vurmaları yeterlidir. Bu bağlamda, verilen dilekçelerle sanığın cezalandırılması, soruşturmanın genişletilmesinin istenmesi, tanık listesi verilmesi ve yeni kanıtlar sunulması gibi sanık aleyhinde sonuçlara götürmeye yönelik talepler, katılma talebi niteliğinde görülür.³⁹

Davaya katılma isteği zımnen de yapılabilir. Örneğin, müştekinin, tanığın adres değişikliğini bildirmeye yönelik kanıt toplanması istemini içeren dilekçesi davaya katılma niteliğindedir. Oturumda, sanığın cezalandırılmasını isteyen müştekiye davaya katılmak isteyip istemediği sorulup, sonuca göre katılma konusunda bir karar verilmeyerek 5271 sayılı CMK' nun 237/1 nci maddesine aykırı davranılması, yasaya aykırıdır.⁴⁰

Davaya katılma isteminin uygun olup olmadığına, Cumhuriyet savcısının, sanık ve varsa müdafinin dinlenmesinden sonra karar verilir. Sulh ceza mahkemesinde açılmış olan davalarda, katılma konusunda savcının görüşü alınmaz. Mahkemenin katılma konusunda olumlu veya olumsuz açık bir karar vermesi gerekir. Bu nedenle, katılma tali bir ceza davası görünümündedir. Katılma koşulları tartışılıp bu konuda bir karar verilmekte e kararın verilmesi, katılma isteyen duruşmaya gelmesi koşuluna bağlanmaktadır. Katılma konusunda verilen kararlara karşı, hükümlerle birlikte kanun yoluna başvurulabilir.

Katılmaya ilişkin karar, bir tespit ve bildirme kararıdır. Katılan sıfatı, kabul kararından önce kazanılır. Sıfatın kabulü, iddia makamını işgal yetkisi verir. Katılma talebi reddedilen kişi, son kararlarla birlikte kanun yoluna başvurulabilir. O halde, katılan sıfatı, talebin kabulüyle değil, katılma talebinde bulunmakla kazanılmaktadır. Kabul veya ret kararı verilinceye kadar katılanın işlemlerde hazır bulunabilmesi, bu sıfatın başlamış olduğunu gösterir.⁴¹

Kamu davasına katılma talebinde bulunulan suç re' sen kovuşturulan bir suç olabileceği gibi, şikayet üzerine kovuşturulan bir suç da olabilir. Mağdur veya suçtan zarar görenin, şikayete bağlı suçlarda soruşturma evresinde verdikleri şikayet dilekçesi katılmayı sağlamaz. Bunun için dava açıldıktan sonra talepte bulunmak gerekir. Ancak, duruşma sırasında şikayeti belirten ifade üzerine, suçtan zarar görenden davaya katılmak isteyip istemediği sorulur. Sanık hakkında şikayetçi olduğunu beyan etmesine rağmen müştekiye CMK' nun 234. Maddesi gereğince kamu davasına katılma hususundaki talebi sorulmadan yargılamaya devam edilerek hüküm kurulması, hukuka aykırı olacaktır.

Katılanın sonradan bu hakkından vazgeçmesi mümkündür. Dava açıldıktan sonra şikayetten vazgeçme veya şikayetten feragat da katılma hakkını düşürür. Katılanın duruşmaya katılma, davayı takip etme yükümlülüğü yoktur. Bu husus katılmanın geçersizliği sonucunu doğurmaz.⁴²

Mağdurun sanıktan şikayetçi olmadığına ilişkin beyanı karşısında, mağdur için atanan zorunlu vekilin katılma isteminde bulunup bulunamayacağı, başka bir anlatımla katılma hakkının varlığını sürdürüp sürdürmediği sorusu da akıllara gelebilir. Mağdur için atanan zorunlu vekil ile yaşı küçük mağdurun iradelerinin çelişmesi halinde, hangisinin iradesine üstünlük tanınacağı hususunda CMK 234' de açık bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Bununla birlikte, CGK' nun 03.06.2008 gün ve56-156 sayılı kararında da vurgulandığı üzere, CMK' nun 266/2 nci maddesinde kanun yollarına başvurma konusunda, aynı

³⁹ Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.808.

⁴⁰ Ünver-Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.690.

⁴¹ Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.809.

⁴² Ünver-Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.692.

kanununun 150/2 nci maddesine göre atanan zorunlu müdafii ile asilin iradesinin çelişmesi halinde, zorunlu müdafinin iradesinin esas alınacağına ilişkin kuralın, mağdur yönünden de kıyasen uygulama olanağı bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak da CMK'nun 234. Maddesi uyarınca mağdur için atanan zorunlu vekilin, sanıktan şikayetçi olduğuna yönelik iradesine üstünlük tanınmalıdır. Bu nedenlerle, mağdur için atanan zorunlu vekilin şikayet iradesini ortaya koyan "tutukluluğun devamına karar verilmesini, sanığın cezalandırılmasını talep ediyoruz" şeklindeki beyan üzerine yerel mahkemece kendisine davaya katılmak isteyip istemediğinin sorulması, sonucuna göre de temyizden kapsamının belirtilmesi zorunludur.⁴³

C. Katılanın Hakları

1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda, katılanın, katılma talebinin kabul edildiği andan itibaren şahsi davacının sahip olduğu tüm haklara sahip olacağı belirtilmiştir. Şahsi davacı da savcıya benzetildiğinden kural olarak katılanın da savcının haklarına sahip olduğu kabul edilmekteydi. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda şahsi dava kurumu kabul edilmemiş ve katılanın, savcının haklarına sahip olduğuna ilişkin bir kurala da yer verilmiştir. Buna karşılık, 5271 sayılı Kanunun Dördüncü Kitabının Birinci Kısım "Suç Mağduru ile Şikayetçinin" haklarına ayrılmıştır.⁴⁴

Katılanın geniş olarak düzenlenen hak ve yetkileri, bu muhakeme sujesinin hukuki konumunu güçlendirmektedir. Ancak, öğretilerde bunların sanığın meşru çıkarları lehine kurulan dengeyi bozduğu ve ceza ile ıslahın değil, ödetmenin amaçlandığı bir anlayışa yer verildiği izlenimini uyandırdığı da ileri sürülmektedir.⁴⁵

1. Avukattan Yararlanma

Mağdur veya suçtan zarar gören davaya katıldığında, cinsel saldırı suçu ile alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda, baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteyebilir.

Mağdur veya suçtan zarar görenin çocuk, sağır ve dilsiz veya kendisini savunamayacak derecede akıl hastası olması halinde avukat görevlendirilmesi için istem aranmaz.

CMK'nun 239. Maddesinin birinci fıkrasında sanıklara zorunlu haller dışında müdafii görevlendirilmesi hususunda 2008 yılında yapılan değişiklikle paralel olarak düzenleme yapılmış ve daha önce olmamasına rağmen işlenen suçun cezasının ağırlığına göre mağdurun isteği üzerine atanacak vekilin görevlendirilmesi de kısıtlanmıştır. Ancak, cinsel saldırı suçlarının cezasının alt sınırına bakılmaksızın mağduru korumak ve haklarını savunmak amacıyla vekil görevlendirilmesi hususunda bir kısıtlamaya gidilmemiştir. Gerek mecburi müdafilikte, gerekse zorunlu vekillik kurumunda sistematik bir şekilde müdafii ve vekil görevlendirilmesinde sınırlandırmaya gidilmektedir. Kanun koyucunun amacı güçlü bir savcının karşısında güçlü bir savunma ve mağdura da güçlü bir koruma sağlamak olduğu halde, uygulamada görülen ödeme zorlukları ve diğer pratik aksaklıklar nedeniyle bu kurumlardan istenen verim sağlanamamıştır.⁴⁶

⁴³ Ünver-Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.692.

⁴⁴ Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.810.

⁴⁵ Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.810.

⁴⁶ Kunter-Yenisey-Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 18. Baskı, s.377.

2. Davasından Vazgeçme

Katılanın davayı takip etme mecburiyeti yoktur. Bir oturuma gelmemesi, katılma talebinin geri alındığı ve kendisine tanınan hakları kullanmaktan vazgeçtiği anlamına gelmez. Ancak, katılan, katılmadan vazgeçme hakkına sahiptir. Katılan, katıldığı usulde vazgeçmelidir. Vazgeçme dilekçesi vermeli veya bu anlama gelen beyanlarını duruşmada tutanağa geçirtmelidir (CMK m 238). Katılan vazgeçer veya ölürse, katılma hükümsüz kalır. Mirasçılar, katılanın haklarını takip etmek üzere davaya katılabilirler.⁴⁷

Katılma hakkından vazgeçmek ve katıldıktan sonra bu hakkını geri almak mümkündür. Şikayet ile katılma farklı olduklarından, aksinin istendiği anlaşılmadıkça katılma hakkından vazgeçme veya katıldıktan sonra hakkını geri alma, şikayet hakkını düşürmez veya şikayetin geri alındığı anlamına gelmez. Katılmayla birlikte şikayet de geri alınmış ise kovuşturma şartı kalmadığından, kamu davası da sona erer. Ancak, şikayet hakkı geri alınmamışsa, kamu davası devam eder.⁴⁸

3. Tutanak ve Belgelerden Örnek İsteme

Mağdurun, tutanak ve belgelerden vekili aracılığıyla örnek isteme hakkı bulunduğu düzenlemesine yer verilmiştir. Buradan, vekili olmayan ve vekil talebinde bulunmayan mağdurların böyle bir hakkı bulunmadığı sonucu çıkmaktadır. Ayrıca, mağdur ya da şikayetçinin dosyadan doğrudan örnek alma hakkı bulunmamaktadır.

“Vekil”in sahip olduğu bir yetkiye, onu görevlendiren “asil” olan mağdurun sahip olmamasının hukuk mantığı ile çeliştiği, bu durumun, kanunun yapılışı aşamasında ortaya çıkan bir unutkanlığın sonucu olabileceği ileri sürülmektedir. Dolayısıyla, vekili olmayan mağdurların doğrudan doğruya dava dosyasından belge örneği alma hakları sağlanmalıdır⁴⁹.

4. Tanıkların Davetini İsteme Hakkı

CMK’ nun 234- (1) b. (4)’üncü maddesinde, mağdur ve/veya şikayetçinin tanıkların duruşmaya çağrılmasını isteme hakkı bulunduğu düzenlemesine yer verilmiştir.

Mağdur ve şikayetçiye tanınan bu hak, tanıkların davetini isteme hakkından ibaret olup, mahkeme veya hakim taleple bağlı değildir. Ancak, mahkeme başkanı veya hakim, katılanın gösterdiği tanığın çağrılması talebini reddetmesi halinde, katılan mağdur bu kişiyi mahkemeye getirebilir, bu kişiler duruşmada dinlenir (CMK md.178).

Sanığın veya katılanın gösterdiği tanık veya uzman kişinin çağrılması talebinin, mahkeme başkanı veya hakim tarafından reddedilmesi halinde, sanık veya katılana o kişileri mahkemeye getirme olanağının “silahların eşitliği ilkesi” nin doğal bir sonucu olarak tanınmış olduğu kabul edilmektedir⁵⁰. “Tarafların yetkilerinin eşitliğini anlatan ‘silahların eşitliği’, terimi tarafların hakim önünde düello edercesine çarpıştığı devirlerde ortaya çıkmışsa da, bugün de her muhakemede aranan ‘hakkaniyet’in ayrılmaz unsuru sayılmaktadır.”⁵¹

⁴⁷ A.e.

⁴⁸ Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.810.

⁴⁹ Çolak-Taşkın, **Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi**, s.1050.

⁵⁰ Çolak-Taşkın, **Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi**, s.879.

⁵¹ Kunter-Yenisey-Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 18. Baskı, s.376.

5. Mahkeme Kararlarına Karşı Kanun Yollarına Başvurma Hakkı

CMK' nun 234- (1) b. (6)'ncı maddesinde, mağdur ve/veya şikayetçinin davaya katılmış olma koşuluyla davayı sonuçlandıran kararlara karşı kanun yollarına başvurma hakkının bulunduğu düzenlemesine yer verilmiştir.

Yukarıda, mağdurun kamu davasına katılma hakkı kapsamında yapılan açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda, muhakemenin aşamalarında kamu davasına katılan mağdurun yargılamanın "objesi" olmaktan çıkartılarak, "süjesi" haline getirilmiş olduğu açıklanmıştı. Cumhuriyet Savcısının yetkilerinin benzerini kullanan katılanın, artık "taraf" sıfatını taşıması nedeni ile, davayı sonuçlandıran kararlara karşı kanun yollarına başvurma hakkının bulunmaması zaten düşünülemezdi; aksi taktirde verilen haklar eksik kalırdı.

CMK' nun 260- (1)'inci maddesinde, "... katılma isteği karara bağlanmamış, reddedilmiş veya katılan sıfatını alabilecek surette suçtan zarar görmüş bulunanlar için kanun yolları açıktır" hükmüne yer verilmiştir. Bu düzenleme ile, kanun yollarına müracaat etmek bakımından, yukarıda açıklanan CMK' nun 234- (1) b. (6)'ncı maddesinin genişletildiği görülmektedir. Kanımızca, bu düzenleme mağdur hakları açısından faydalı ve yerinde olmuştur.

Zira, ilk derece mahkemesi tarafından katılma talebi reddedilen veya katılma talebi henüz sonuçlanmamış olan mağdurlar bakımından, en azından davanın kesin olarak sonuçlanması öncesinde böyle bir müracaat hakkının bulunmasının, mağdur hakları açısından yerinde ve faydalı bir düzenleme olduğunu değerlendirebiliriz.

Diğer yandan, toplumun eğitim ve kültürel gelişmişlik yönü göz önüne alındığında, kamu erkleri ve yargı makamları tarafından mağduriyetinin giderileceğinden emin olarak kamu davasına katılmamış olmakla birlikte katılan sıfatını alabilecek surette suçtan zarar görmüş olanların, en azından davanın ihlal edilen haklarının giderilmesi sağlanmadan kesin olarak sonuçlanmasını önlemek için yargısal bir denetim müracaatı öngörülmesinin de mağdur hakları açısından yerinde ve faydalı bir düzenleme olduğu kanaatindeyiz.

Katılmadan önce verilmiş kararlar, katılana tebliğ edilmez. Bu kararlara karşı kanun yoluna başvurma konusunda Cumhuriyet Savcısına tanınan sürenin geçmesiyle, katılan da başvuru hakkını kaybeder.⁵²

Katılan, katılmasından sonra verilen kararlara karşı Cumhuriyet savcısına bağlı olmaksızın kanun yollarına başvurabilir. Karar, katılanın başvurusu üzerine bozulursa, Cumhuriyet Savcısı işi yeniden takip eder. Kanun yolu süresi, katılan hazır ise, hükmün tefhiminden, değilse tebliğinden itibaren işlemeye başlayacaktır. Bu nedenle katılanın adres değişikliklerini mahkemeye bildirmesi gerekir. Bu bildirim olmadığı takdirde, katılan davasını geri almış sayılmalıdır.⁵³

Katılanın, katılma talebini veya kanun yoluna gittikten sonra bunu geri alması, kanun yolu muhakemesini sona erdirir. Birden çok davanın birleştirilerek görüldüğü hallerde, katılan hangi davaya müdahale etmişse, ancak o davaya ilişkin olarak verilen hükmü temyiz edebilir.

6. Kişisel Haklarını İsteme

Katılan, adaletin gerçekleşmesinde, suçlunun cezalandırılmasında etkin rol oynamak ister. Katılanın ceza muhakemesinde kişisel haklarını talep etmesi

⁵² Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.811.

⁵³ A.e.

olanağına 5271 sayılı CMK' da yer verilmemiştir. Bu haklar için hukuk mahkemelerinde dava açılması gerekmektedir.⁵⁴

7. Katılanın Diğer Hakları

Mağdur ve şikayetçi olanın, kamu davasına katıldığında kullanabileceği diğer bazı hakları da vardır.

Katılan, mahkeme başkanı aracılığıyla sanığa, tanıklara, bilirkişiye ve duruşmaya çağrılmış diğer kişilere soru sorabilir. (CMK m.201), onların açıklamalarına karşı açıklama bulunabilir (CMK m.215). Bir belgenin okunmasından sonra da katılan, bu belgenin içeriğine ilişkin olarak görüş bildirme hakkına sahiptir. (CMK m.215)

Katılanın delillerle ilgili genel tartışmaya katılma, başka bir anlatımla esas hakkında görüş bildirme hakkı da kabul edilmiştir. Katılan, sanığın, müdafinin veya yasal temsilcisinin açıklamalarına cevap verme hakkına sahiptir (CMK m.216/1, 2). Ayrıca, katılanın adı ve soyadı hükümde yer alır (CMK m.232).

Katılan, Cumhuriyet Savcısı, sanık veya müdafii, kanunda gösterilenlerin dışında kalan tutanakların okunmasına diğerleriyle birlikte rıza gösterme olanağına sahiptir (CMK m.211/1). Katılan kabul etmez ise, bu tutanakların okunması mümkün olmaz (CMK m.211/2), ilgilinin dinlenmek üzere mahkemeye gelmesi gerekir.

Katılanın hakimi reddetme hakkı vardır (CMK m.24/2).

Katılan, oturumlarda alınan kararlardan haberdar edilme hakkına da sahiptir. Katılanın yokluğunda alınan kararların, katılana tebliğ edilmesi gerekir (CMK m.35/2, 241). Ancak, katılanın vekili varsa kararlar ona tebliğ edilir (Tebliğat Kanunu m.11).

Katılan, alınacak kararlara ilişkin görüş bildirme hakkına sahiptir. Duruşmada verilecek kararlar, Cumhuriyet savcısı, duruşmada hazır bulunan müdafii, vekil ve diğer ilgililer dinlendikten sonra verilir (CMK m.33). Katılan, diğer ilgili kişilerdendir.

D. Katılanın Yükümlülükleri

Katılanın, duruşma oturumlarında hazır bulunma veya zorunlu vekillik halleri dışında kendisini bir vekille temsil ettirme yükümlülüğü yoktur. Katılan veya vekili duruşmaya gelmese de kararlar katılana veya varsa vekiline tebliğ olunur.⁵⁵

Katılan, duruşmada hazır bulunan herkes gibi, duruşmanın düzenini bozmamakla yükümlüdür. Aksi takdirde, duruşmadan çıkartılır (CMK m.203/2). Katılan, duruşmadan dışarı çıkarılması esnasında direnç gösterir veya karışıklıklara neden olursa yakalanır ve hakim veya mahkeme tarafından verilecek bir kararla derhal dört güne kadar disiplin hapsine konulabilir (CMK m.203/3).

Katılanın, sanığın sorgusu veya tanıkların dinlenmesi sırasında, izinsiz söze karışması veya onlara karşı suç oluşturan hareketler yapması veya mah-

⁵⁴ A.e.

⁵⁵ Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s.812.

kemeye karşı uygunsuz tavır takınması, duruşmanın disiplinini bozucu davranışlardır.⁵⁶

E. Katılmanın Hükümsüz Kalması

Katılmanın hangi hallerde hükümsüz kalacağı, CMK' nun 243. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, katılan, vazgeçerse veya ölürse katılma hükümsüz kalacaktır. Mirasçılar, katılanın haklarını takip etmek üzere davaya katılabilirler. Bu niteliği itibarıyla katılma hakkı, kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardanır. Katılanın vazgeçmesiyle katılmanın hükümsüz kalacağına dair hükmün, davaya katılan kimsenin vazgeçmekle müdahalesi hükümsüz kaldıktan sonra, bir daha davaya katılamayacağı şeklinde yorumlanması gerekir. Feragatten rücu mümkün değildir.

SONUÇ

1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu' nda, kamu davasına katılma hakkı, sadece suçtan zarar görenlere tanınmış iken 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu' nda mağdur, suçtan zarar gören gerçek ve tüzel kişiler ile malen sorumlu olanların kamu davasına katılabilecekleri düzenlenmiş, suçtan zarar gören ve mağdura davayı yönlendirme imkanı tanınmıştır. Davaya katılma usulü değiştirilmiş ve genişletilmiş, duruşmada tutanağa geçirilen sözlü beyan ile veya şikayetçi olduğunu söyleyen suçtan zarar gören kişinin davaya katılan olarak girip girmeyeceğinin sorulması suretiyle belirlenmesi ve bu hususta davanın diğer tarafları dinlendikten sonra olumlu veya olumsuz bir karar verilmesi gerektiği yolunda düzenleme yapılmıştır.

Mağdura davaya katıldığı takdirde tanınan haklar da kanunda ayrıntılı olarak sayılmış ve bu konuda daha önce yapılan uluslararası çalışmalara ve alınan kararlara paralel düzenlemeler yapılarak suçtan zarar gören ve mağdurun da davada bir taraf olduğu kabul edilmiştir.

Dolayısıyla ceza ve ceza muhakemesi hukukumuzda modern ceza anlayışının gereği olarak mağdura verilmesi gereken haklar tanınmış, uygulamada bazı eksiklikler (mağdura zorunlu vekil atanmasının sınırlandırılması gibi) olmasına rağmen mağdurların uğradığı zararların kendileri tarafından da ceza muhakemesinde takip edilmesi olanağı sağlanmıştır. Uzlaşma, erteleme, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımların uygulanması, koşullu salıverme, adli kontrol gibi kurumlarda da, hepsinde zorunlu olmasa da hakime takdir yetkisi tanınmak suretiyle mağdurun uğradığı zararın şüpheli veya sanık tarafından karşılanması koşulunun göz önünde bulundurulması sağlanmıştır.

⁵⁶ A.e.

KAYNAKÇA

Centel, Nur- Zafer, Hamide: **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 7.bası, İstanbul, Beta Basım, Kasım 2010.

Çolak, Haluk-Taşkın, Mustafa:**Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi**, 2bs., Ankara, Seçkin Yayın evi, 2007.

Kunter, Nurullah – Yenisey, Feridun- Nuhoglu, Ayşe:**Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 15. Bası, İstanbul, Beta Yayınevi, 2006.

Kunter, Nurullah – Yenisey, Feridun- Nuhoglu, Ayşe:**Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 18. Baskı, İstanbul, Beta Basım, Ekim 2010.

Özbek, Veli Özer: **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 1. Bası, Ankara, Seçkin Yayıncılık, Kasım 2006.

Öztürk, Bahri – Erdem, M.Ruhan: **Uygulamalı Yeni Ceza Muhakemesi Hukuku**, 12. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2008.

Sokullu-Akıncı, Füsun: **Viktimoloji (Mağdurbilim)**, 2. Bası, 2008 İstanbul.

Türk Dil Kurumu: **Güncel Türkçe Sözlük**, (Çevrimiçi), <http://tdkterim.gov.tr>, 08 Aralık 2010.

Ünver, Yener - Hakeri Hakan:**Ceza Muhakemesi Hukuku**, 3. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2010.

Yılmaz, Ejder: **Hukuk Sözlüğü**, Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara, 1992.

Yılmaz, Zekeriya:**Ceza Muhakemesinde Mağdur Hakları, Davaya Katılma, Yargılama Giderleri**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2007.